

O'QUVCHILARNI BADIYIY USLUBDAGI MATNLARNI YARATISHGA O'RGATISH

Mahzuna Maqsud qizi Fattullayeva*Osiyo xalqaro universiteti*

Annotasiya: *Maqolada ona tili o'qitishning bosh maqsadi o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini yozma, og'zaki shakllarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish ekanligi haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *matn, psixologik test, monologik bellashuv, milliy dunyoqarash*

O'qitilayotgan ona tili ta'limining asosiy maqsadi o'quvchilarning kommunikativ savodxonlik darajasini oshirish, ularni mustaqil va ijobiy fikrlashga yo'naltirish, fikr muhsulini to'g'ri, ravon, o'rinli ifodalashga o'rgatish ekan, uni amalga oshirishning ishonchli omillaridan biri – matn yaratishning samarali texnologiyasini ishlab chiqish, uni o'quv amaliyotiga izchil joriy etish, o'quvchini muammoli o'quv topshiriqlari orqali izlanish va kashf qilishga yo'naltirish, o'quvchi lug'at boyligini kengaytirish jarayonida nutqiy faoliyatini shakllantirish, (so'zning lug'aviy ma'nolarini sharhlash) fikr ifodalash (og'zaki nutq va matn yaratish)da so'zni tanib va tanlab ishlatishni talab qiluvchi o'quv topshiriqlari, nutqiy madaniyatni yuksaltiruvchi ko'nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdir. O'quvchini nutqiy madaniyatga, muxtasar matn yaratishga o'rgatishda qarshimizdagi eng dolzarb vazifa – til sathlarini o'zaro bog'lab o'rganish, ona tili mashg'ulotlarida fanlararo aloqani mustahkamlash, matn ustida ishlash orqali o'quvchi so'z boyligini oshirish, maqol, matal, hikmatli so'z, ibora va tasviriy vositalar yordamida nutqiy zaxiralarni boyitishdan iborat. O'quvchiga matn va uning grammatik xususiyatlari, tarkibiy qismlari (kirish, asosiy qism va xulosa), gap, xatboshi va MSB (murakkab sintaktik butunlik)larni o'zaro bog'lovchi, uslubiy ravonlikni ta'minlovchi tanish belgilari, grammatik bog'lamalar (olmoshlar, kirish so'z va gaplar, modal so'zlar) haqida to'liq ma'lumot berish, ularni o'quv amaliyotiga jadal tadbiq etish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Zero, "... lug'at zaxirasi bisyor odamning tili biyron, nutqi ravon bo'ladi.."1 . Bu muammolar orasida o'quvchilarda mustaqil matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirishning intensiv – universal texnologiyasini yaratish, ana shu maqsadga xizmat qiladigan, matn yaratishning jadallashtirilgan, bosqichli tizimini ishlab chiqish va uni maktab amaliyotiga joriy etish masalasi alohida o'rin tutadi. O'quvchi so'z boyligini oshirishning, uning nutqiy zaxirasini boyitishning eng samarali usuli sathlararo hamda fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish (undosh so'zlar ustida ishlash, berilgan so'zning leksik – semantik qurshovi: qaysi so'zlar bilan ishlatilishi, xususiy belgilari miqdorini aniqlash, qaysi so'z turkumlari bilan ifodalanishi, ularning nomlari soni, sifati, holati, harakatini belgilash v.h.) dan iborat. Demak, o'quvchi nutqiy ko'nikmalarini takomillashtirishning asosiy omillari tafakkur mahsulini izchil, to'g'ri, ravon ifodalash, nutqiy vaziyat talabiga ko'ra mustaqil matn yaratish

ko'nikmalarini shakllantirishdir. Umuman olganda, DTS talablarini to'la bajarish – o'quvchi kommunikativ savodxonligini ta'minlash masalasi, ona tili ta'limida mustaqil matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqish va uni muntazam ravishda takomillashtirib borishni taqozo etadi. Buning uchun egallangan bilim, ko'nikma va malakalarning jadal amaliy tatbiqi, ya'ni mustaqil matn yaratish masalasi ona tili darslarida o'rganilayotgan har bir mavzuning asosiy maqsadiga aylanishi lozim. Matn yaratishning mantiqiy davomi – matn ustida ishlash bilan esa matnning tili, mantiqiy va uslubiy shakllanganlik darajasi o'rganiladi, o'quvchining kommunikativ savodxonlik darajasi esa, matn yaratish mahoratini aniqlash jarayonida o'z yechimini topadi. Ona tilining yangi – yangi ifoda imkoniyatlarini izlab topish va uni dars jarayoniga tadbiq etish o'quvchilarning ijodiy tafakkur, hodisalarni kuzatish, anglash, qiyoslash, analiz va sintez, tanlash, guruhlash, yaratish kabi bilish qobiliyatlarini takomillashtirib, ularda milliy mafkura, mustahkam e'tiqod, milliy dunyoqarashini tarkib toptirishga xizmat qiladi. Turli til xodisalari (so'z va iboralarni) ma'nosini to'liq anglash va uni xususiy nutqda qo'llashga intilish – ulardan nutqiy vaziyatga mosini tanlash o'z fikrini ixcham, aniq va ravon ifodalash malakalarining shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi. O'quvchi ta'lim o'qituvchi tizimida tomonlarning o'zaro hamkorlik, subyekt – subyekt munosabatlari faollashadi, DTS talablariga ko'ra o'quvchi ham ta'lim jarayonining faol subyeksi sifatida o'zi mustaqil faoliyat yuritishi: izlanishi, kuzatishi, bajarilgan ishni tahlil qilish, xulosalashi, baho berishi lozim bo'ladi. Shunday qilib, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi doimiy ishonch o'zaro hamkorlik faoliyatigina o'quvchilarda mavjud bo'lgan mustaqil va ijodiy tafakkurni qo'zg'atishi, matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirishi hamda rivojlantirishi mumkin. O'qituvchi o'z o'quvchilarining dars jarayonidagi ilmiy-amaliy faoliyatini samarali tashkil qilish – avvaldan rejalashtirilgan, aniq bir maqsadga – mustaqil matn yaratishga yo'naltira bilishi uchun har bir dars rejasi va dars mavzusi bayonini puxta o'rganib chiqishi, darslikdagi amaliy mashqlar yetarli bo'lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida darsni tashkil qilish, kamroq bo'lsa, yangi, qiziqarli mashq namunalarini tanlab, qo'shimcha mashg'ulot sifatida mavzuviy rejaga kiritishi, darsni o'zaro musobaqa ruhida olib borishi nihoyatda foydali. O'qituvchi doimiy ravishda o'z o'quvchilarini o'quv amaliyoti jarayonida o'rganganlari yuzasidan o'z xulosalarini aytib berishga undashi, ular tomonidan kiritilgan izlanuvchanlik ruhidagi ijodiy taklif va mulohazalarni, o'z “men”i, iqtidori, iste'dodini namoyish qilishga bo'lgan urinishlarini ijobiy tushunishi, bunday ijobiy-kashfiyotchilik harakatlarini rag'batlantirib borishi, ularga zaruriy shart – sharoit va imkoniyatlar yaratibberishi (monologik bellashuvlar (quvnoqlar va zukkolar klubi bellashuvi), turli shakl va mazmundagi (nutqiy mahoratni shakllantiruvchi) ko'rik-tanlovlar, debatlar), lozim bo'lsa, o'quvchi shaxsini ma'naviy jihatdan qo'llab- quvvatlashi zarur bo'ladi. O'qituvchi shu tariqa nafaqat o'quvchi bilimini, balki o'zidagi pedagogik mahoratni ham takomillashtira boradi: o'quvchi shaxsi, uning nutqiy darajasi haqida hukm va

xulosa chiqarishga shoshilmaslik, o'z vazifasiga mas'uliyat hissi bilan yondashish, o'zida intellektual salohiyatni o'quvchi bilan baham ko'rish, o'zida bag'rikenglik, komil ustozlik fazilatlarini tarbiyalashga o'rganadi. Ona tili o'qituvchisining o'quvchi shaxsiga ana shunday ijobiy va ijodiy yondashuvigina, o'quvchilarda ilmga chanqoqlik, izlanuvchanlik, yangilik yaratishga intilish xislatlarini tarbiyalaydi, erkin va mustaqil fikrlashga, o'quvchi uchun juda muhim va zarur hisoblangan til hodisalarini tushunish, undan amaliy foydalanish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilishga yordam beradi. "Ona tili ta'limi mazmuni" o'quv-metodik qo'llanmasi mualliflari H.Ne'matov, A.G'ulomovlar o'quvchilarni ijodiy yozma ish – matn ustida ishlashga o'rgatishda egallangan bilimlarni quyidagi ko'nikma va malakalar bilan mustahkamlashni tavsiya qiladilar 2 . -"Ijodiy yozma ish" (matn) tushunchasi: rasm asosida hikoya, manzara tasviri, shaxs, hayvon, narsa – buyum, voqyea – hodisa tasviri; -o'quvchi (muallif) va borliq; yozma ishning maqsadi; yozma ish – o'quvchining (muallifning) o'zligi; - yozma ishga mavzu tanlash; uni tayyorlash; ayni bir narsa (buyum, manzara, voqyea - hodisa) hamda turli mavzuda matn yaratish; -yozma ish mazmunining mavzuva uning nomlanishi bilan uyg'unligini ta'minlash; -berilgan mavzu, erkin mavzu ustida ishlash; - mavzuni yoritish uchun zarur material: o'quvchining bilimlari, kuzatishlari, taassurotlari, mushohadalari, qiyos va o'xshatishlari, hukm va xulosalari; -yozma ishning rejasi, unga qo'yilgan asosiy talablari; -tor reja, keng reja; -manzilgohni yozish; - mavzuni yoritishda mazmun izchilligi; "xat boshi" tushunchasi; yozma ish matni ustida qayta ishlash; uyadosh, ma'nodosh, shakldosh, zid ma'noli so'zlardan foydalanish; - matnning uslubi (gap qurilishi), imlosi va tanish belgilari ustida ishlash; -ishni oqqa ko'chirish; -xatolar ustida ishlash v.h. Ta'limning rivojlanuvchi va takomillashib boruvchi texnologiyasi boshqa fanlar qatori ona tili ta'limida ham keng miqyosdagi umumpedagogik vazifani bajaradi. O'quvchi nutqiy mahoratining yuksalib borishi – ona tili ta'limi mazmuni, o'quv jarayoni va uning to'g'ri shakllantirilishiga bog'liqligi isbot talab qilmaydigan haqiqat bo'lsa, nutq tilning ifoda vositalaridan foydalangan holda voqyeylikka aylangan fikrdir. U nutq a'zolarining ongli harakati jarayonida paydo bo'ladi. Ruhiy hodisa bo'lgan tilning ifoda vositalari nutq ixtiyoriga o'tgach, haqiqatga aylanadi. Demak, nutqning vazifasi – ong, xotira va tafakkurning uyg'unlikdagi faoliyati mahsulini barcha uchun tushunarli, adabiy me'yoriy shaklga kiritish, uni moddiylashtirish. Rus olimi A.A.Potebnya fikrlash jarayonida so'zning o'rnini juda to'g'ri izohlab bergan edi: "Inson so'z vositasida fikrlaydi, fikr esa so'z vositasida tartiblanadi, voqealanadi, zohir bo'ladi". Sistem tilshunoslikning leksikologiya (so'zshunoslik) bilimiga taalluqli bo'lgan so'zlarning shakl va ma'no munosabatiga ko'ra turlarining ona tili ta'limi mazmuniga kiritilishi, til o'qitish metodikasining qon tomiri hisoblangan o'quvchi so'z boyligini oshirish va boyitishda yangi, serqirra va mahsuldor imkoniyatlar majmuasini kashf qilinishiga – uyadosh so'zlar ustida ishlashning o'ziga xos texnologiyasini yaratishi va ta'lim amaliyotiga joriy etilishiga asos bo'lib xizmat qildi. Ona tili ta'limi jarayonida bunday birliklar ustida

ishlash – o'quvchi so'z zaxirasini boyitish, ijodiy tafakkurini kengaytirish, muayyan yo'nalishda izlanish va "kashfiyot" qilishga yo'l ochib beradi. Shunday topshiriqlar ustida ishlash orqali o'quvchi xotirasida berilgan so'zning ishlatilishi doirasi, ona tili sathlari va ta'lim muassasalarida o'qitiladigan boshqa fanlar bilan o'zaro aloqasi (sathlararo va fanlararo aloqa), so'z birikmalari tarkibida hokim yoki tobe holatda kelishi, ularning gap va matn tarkibida ifodalanishi haqidagi dastlabki amaliy tushunchalar, bilim ko'nikma va malakalar shakllanadi, tarkib topadi. O'quvchining ma'lum til sathlari ustida mustaqil ishlashi muayyan bir soha va uning atamalari doirasida izlanish, mantiqiy mushohada yuritish, o'zi uchun yangi, notanish bo'lgan so'zlarni kashf qilish faoliyati bilan shug'ullanishdir. Bunday faoliyat esa tabiatan qiziquvchan, ijodkor bola uchun haqiqiy ilmiy – tadqiqot dunyosiga qadam qo'yish bilan barobar. Bunday kichik "tadqiqot"lar natijasida o'rganuvchi subyektning bilish faoliyati jadallashadi, mustaqil matn yaratishning, ijodiy fikrlashning mahsuldor manbalari bo'lmish lug'at zaxirasi kengayadi (atama va tushunchalar muayyan belgilar asosida guruhlariga birlashadi, guruhlar majmuasini kuzatish, tahlil qilish orqali esa o'quvchi ongida yaxlit bir mazmun – berilgan so'z va uning ma'nodosh, shakldoshlari vositasida berilgan mavzu doirasida o'nlab gaplar quriladi hamda o'quvchi ongida matn loyihasi shakllanadi, ya'ni, ushbu jarayon subyektning bilish jarayoni ketma – ketligi bilan uyg'unlashadi). Mazkur texnologiya ona tili mashg'ulotlarining samaradorligini oshirish, darsni zamonaviy, interfaol metodlar asosida tashkil qilish, o'quvchi lug'at zaxirasini so'z gavharlari bilan boyitishning ishonchli va samarali vositasiga aylandi. Ona tili darslarida ma'nodosh, shakldosh, zid ma'noli, uyadosh so'zlarni farqlashni o'rganish, ulardan keng va izchil foydalanish – o'quvchi ilmiy dunyoqarashining kengayishi, unda mustaqil fikrlash, nutqiy taraqqiyot jarayonining tezlashuvi, nutqiy barkamollik hamda til ta'limidagi eng dolzarb masala – mustaqil matn yaratishga yo'naltiruvchi BKM manbalarining paydo bo'lishi, tug'ilishi, so'z, so'z birikmalari, tasviriy vositalar holatida shakllanishi va o'quvchi nutqida voqelanishiga sabab bo'ladi. Lug'aviy birliklar ustida ishlash qamrovini kengaytirish, shunday ko'nikma va malakalar hosil qilish bilan muntazam shug'ullanish esa o'z navbatida o'quvchi tomonidan yaratiladigan matnning tili ravon, boy va mazmundor bo'lishiga, matn tarkibidagi imloviy, uslubiy, tavnologik (qaytariq) xatolarning kamayishiga olib keladi, o'quvchi shaxsini o'z "men"ini anglab yetishiga, izlanish va ijod qilishga, o'z nutqiy mahoratini rivojlantirish uni o'zgalari oldida namoyish qilishga undaydi. Zero, umumta'lim va ijod maktablari o'quvchilarini matn yaratishga tayyorlash jarayonini o'quvchini ijodiy mant yaratishga yo'naltirishning zamonaviy texnologiyasini sathlararo va fanlararo aloqalarsiz, lug'aviy birliklar ustida ishlash topshiriqlarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Ona tili ta'limi mazmunini belgilashda o'quvchining muloqot ko'lami va darajasi, ijodiy tafakkuri, fikr ifodalash ehtiyoji bilan, tavsiya qilingan til vositalari orasidagi mutanosiblik hisobga olinishi yoki aksincha, o'rganilishi lozim bo'lgan til vositalari va me'yorlari miqdorini aniqlashda o'quvchi shaxsining yosh

psixologiyasi, tafakkur qobiliyati, savodxonlik darajasi, o'zaro muloqot ehtiyoji, rivojlanish ko'lami hisobga olinishi lozim. Shuningdek, ona tili darsliklarida til mazmunining izchilligini ta'minlash, matn yaratish topshiriqlarini tilning ifoda imkoniyatlarini, o'quvchining mantiqiy tafakkur xususiyatlarini hisobga olgan holda, muayyan tartibda berish, bolaning ko'rish, eshitish, fikrni anglash, analiz va sintez qilish imkoniyati, bosqichma – bosqich fikrlash va fikrni rivojlantira bilish ko'nikmasi hisobga olinishi lozim. Buni amalga oshirish uchun, aniq predmetlarni ifodalovchi so'zlar, ular tarkibidagi nutq tovushlari, bo'g'in, bo'g'in ko'chirish va urg'ularni bosqichma – bosqich o'rgatib borish, so'ngra aniq ma'no va yagona shaklga ega bo'lgan til vositalaridan (mustaqil so'z turkumlari) ma'nodosh (sinonim), uyadosh (bir mavzu, bir oila, bir guruh, tir turga, bir paradigma, qurshovga kiruvchi so'zlar), zid ma'noli (antonim) so'zlarni hosil qilish ko'nikmalarini shakllantirish yaxshi samara beradi. Adabiyot darsliklarida o'rganilgan ijodkorlar asarlari matni ustida ishlash ona tili ta'limida fanlararo aloqadorlikni yo'lga qo'yish bilan birga o'quvchilarda leksik birliklardan matn yaratish jarayonida o'rinli foydalanish ko'nikmalarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. H.Olimjon va Zulfiyaning poetik asarlarida tilshunoslik manbalarida til birliklarining shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra tiplaridan - shakldosh so'zlar (shakldosh so'zlar, omograflar, omofonlar), zid ma'noli, ma'nodosh so'zlardan muhim leksik-stilistik vositalar sifatida o'rinli qo'llanilgan. Bu birliklar badiiy matnning ta'sirchanligi, obrazlilik va jozibadorligi kabi uslubiy vazifalarni bajargan. Chunki ular tilshunos olimlarimiz e'tirof qilganlaridek, adabiyotimiz asarlariga husn beruvchi leksik stilistik omillardan biri hisoblanadi. H.Olimjonda yuqorida tavsiflangan shakldosh so'zlardan soz lug'aviy birligining yaxshi so'zlash, ilhom parisi ma'nolarida qo'llashi bu fikrning eng xarakterli dalilidir. Bunday xususiyatni shakldosh so'zlardan hisoblangan "o't" lug'aviy birligi misolida ham kuzatamiz. o't-olov, o't-maysa ma'nolaridan tashqari o'tmoq fe'lining o'zagidan ikki ijodkor ham badiiy matnning leksik-uslubiy vositasi sifatida foydalangan.

El xonumonin butkul Sen o't yoqib etding kul.

O'tardi oy-u kunlar. Qonga g'arq bo'lib tunlar

(H. Olimjon "Oygul bilan Baxtiyor", keyingi o'rinlarda o'sha asar)

Aytilmay qolgani ajab o't ekan, Dil qudug'i sathin urib naq chaqin Tuyg'ular!
Tutagan vaqtingiz o'tgan

Yozgan so'zlaringiz asosida ixcham matn tuzing. Yetuk, barkamol kadr bo'lib yetishish uchun o'quvchi nafaqat o'z iqtidori, bilimi va nutqiy malakasini oshirishi zarur, balki o'zi yashayotgan jamiyatning turlicha ijtimoiy munosabatlar tizimiga tayyor bo'lmog'i, ijtimoiy faoliyat yuritish va uni boshqarishning ilmiy qonuniyatlari va qoidalarini mukammal egallamog'i zarur. Boshqaruv, marketing va menejment sohalarida, ayniqsa inson omili va unga ta'sir o'tkazish, uni boshqarishning psixologik tizimini bilish – jamiyatda sog'lom ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish – uni kamol toptirish yo'lidir. Bu o'rinda, ayniqsa, ijtimoiy tafakkurning, yangicha dunyoqarash va

ilmiy-ijodiy munosabatlarning shakllanishini, o'quvchi shaxsining o'ziga va o'zgalarga ta'sir etish mexanizmlaridan biri – ijtimoiy muloqot va uning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lmish nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri va ijodiy fikrlash, mustaqil matn yaratish texnologiyasini mukammal egallashi davr talabidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K. Qosimova va b. Ona tili oqitish metodikasi. – T.: Noshir. 2009.
2. S. Matchonov. Adabiyot darslarida tahlil va talqin uygunligi. Til va adabiyot talimi. 7- son, 2020.
3. H. Bakiyeva. 4- sinf oqish darslarida adabiy tahlil konikmalarini shakllantirish. –T.: Nodirabegim. 2021.
4. S. Matchonov va b. 4-sinflarda oqish darslari. –T.: Yangi yol poligraf servis. 2007.
5. Ne'matov H. Bozorov O, Til va nutq, T., "O'qituvchi" 1999, 3,3-bet.
6. Ziyodova T., "O'quvchi kitobi", A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent, 2002. 130-bet. 3
7. Собирова, Д. А. (2019). Социал интеллект концепциясининг яратилиши ва назарий асослари. Современное образование (Узбекистан), (2 (75)), 9-17.
8. Sobirova, D. A. (2014). Social intelligence: general defining moment. Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, (3-4), 154-155.
9. Собирова, Д. А. (2013). Социал интеллект: назария ва амалиёт. Тошкент.:“Фан, 160.
10. Баротов, Ш. Р. (1995). Ўқувчи шахсини ўрганиш усуллари. Т.: Ўқитувчи, 57.
11. Баратов, Ш. Р. (2021). Из опыта внедрения концепции психологической службы в Узбекистане. “XXI АСР ПСИХОЛОГИЯСИ” МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ, 5.
12. Баротов, Ш. Р. (2023). НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. ЛКИИСИ РАН, МАПН, 2023–267 с., 13.
13. Баротов, Ш. Р. (2018). Психологик хизмат: Магистрлар учун дарслик. Т.:“Наврўз” нашриёти, 344.
14. H.Olimjon, “Oygu bilan Baxtiyor”. Yangi asr avlodi, 2017 6-bet
15. Olimjonovna, K. O. (2024). 2-TIP QANDLI DIABETNI DAVOLASHDA AYURVEDA YONDASHUVINING AHAMIYATI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 39(5), 132-143.
16. Olimzhonovna, K. O. (2024). DIABETIC NEUROPATHY: ETIOLOGY, PATHOGENESIS, CLINICAL FEATURES AND TREATMENT APPROACHES. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 4(3), 159-166.

17. Olimjonovna, K. O. (2024). HYPOTHYROIDISM IN MENOPAUSAL WOMEN RECOMMENDATIONS DEVELOPED ON THE BASIS OF EXPERIENCE. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 4(4), 228-235.

18. Собирова, Д. А. (2019). Тиббиёт ходимлари социал интеллекти кўрсаткичлари намоён этилишининг гендер хусусиятлари. Современное образование (Узбекистан), (4 (77)), 30-34.

19. Сабирова, Д., & Халилова, Р. (2014). Возникновение речи и языка. PЕM: Psychology. Educology. Medicine, (2), 125-129.

20. СОБИРОВА, Д. А. Тиббиёт ходимлари фаолиятида социал-психологик компетентлик омилларининг намоён этилиши ва ривожланиши. PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет, (1), 14-16.

21. Sabirova, D. A. (2019). Psychological and practical aspects of the social research on the intelligence of the medical staff. Psixologiya, (2), 28-30.

22. Собирова, Д. А. (2022). Замонавий психологияда коммуникатив компетентлик муаммосининг тадқиқ этилиши. Science and Education, 3(4), 781-786.

23. Сабирова, Д. А. (2022). ТИББИЁТ ХОДИМЛАРИ КАСБИЙ КАМОЛОТИДА ИЖТИМОЙ ПЕРЦЕПЦИЯ ОМИЛЛАРИНИНГ РОЛИ ВА АҲАМИЯТИ: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.81.71.033> Собирова Дилафруз Абдурозиқовна, Бухоро психология ва хорижий тиллар институти “Психология” кафедраси мудири, Халқаро Психология Фанлари Академияси мухбир аъзоси, психология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1), 266-272.

24. Сабиров, Д. А. (2022). Характеристика уголовно-правовых средств противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ (Master's thesis).

25. Сабирова, Д. А. (2022). Педагогические и психологические основы у медицинских работников. Science and Education, 3(2), 1367-1373.

26. Собирова, Д. А. (2019). The results of the expert assessment of social intellect of medical workers. Psixologiya, (1), 20-24.

27. Sobirova, D. A. (2019). APPLICATION OF EDUCATIONAL INTERNET RESOURCES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH. Мировая наука, (3 (24)), 54-57.

28. Сабирова, Д. А. (2017). МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА УЧИТЕЛЯ. In Психология XXI столетия (pp. 345-349).

29. Сабирова, Д. А. (2016). СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА. ЧФ: СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ, 182.

30. Сабирова, Д. А. (2016). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА. ПСИХОЛОГИЯ XXI СТОЛЕТИЯ, 394.
31. Сабирова, Д. А. (2014). СОЦИАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ОБЩИЕ МОМЕНТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЙ. Человеческий фактор: Социальный психолог, (1), 42-45.
32. Olimjonovna, K. O. (2023). AYOLLARDA REPRODUKTIV TIZIM FAOLIYATINING O'ZGARISHIDA GIPOTERIOZ BILAN BIRGA KECISHI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 10(3), 174-179.
33. Olimjonovna, K. O. (2024). HYPOTHYROIDISM AND REPRODUCTIVE DYSFUNCTION IN WOMEN. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(5), 75-82.
34. Komiljonova, O. (2024). THE USE OF GINGER FOR MEDICINAL DISEASES BASED ON TRADITIONAL MEDICINE. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 3(1), 203-211.
35. Olimjonovna, K. O. (2024). MORPHOLOGICAL CRITERIA OF THE THYMUS IN CONGENITAL HEART DISEASE. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(6), 197-202.
36. Olimjonovna, K. O. (2024). CLINICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECTS OF THE TOPOGRAPHIC ANATOMY OF THE PARATHYROID GLANDS. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 36(6), 209-217.
37. Сабирова, Д. А. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗУЧЕНИЯ ФАКТОРОВ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 290.
38. Sobirova, D. (2014). Social Intellect as a Psychological Phenomenon. Eastern European Scientific Journal, (2).
39. Баратов, Ш. Р. (1999). Таълимда психологик хизмат асослари (Монография). Т.: Маънавият.
40. Baratov, S. R. (1991). Kul'tura skotovodov Severnoj Fergany v drevnosti I ranned srednevekov'je. Avtoreferat Kandidatskoj Dissertacii. Institut arheologii, Samarkand.
41. Баратов, Ш. Р., & Баротова, М. (2017). Психологическая служба образования: от теории к практике. Учебно-методическое пособие-Бухара, 90-98.
42. Баратов, Ш. Р. (2021). Методологические основы и стратегии развития психологической службы в Узбекистане. Дифференциальная психология и психофизиология сегодня: способности, образование, профессионализм, 1(1), 94-100.
43. Баратов, Ш. Р., Мухтаров, М. Х., & Мухтаров, Э. М. (2008). Формирование психологической готовности школьников к труду на этапе учебно-трудовой

деятельности. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития, 6, 345-349.

44. Баратов, Ш. Р. ВЫЯВЛЕНИЕ АКЦЕНТУАЦИИ ХАРАКТЕРА ПРИ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ К УСЛОВИЯМ КОЛЛЕДЖА. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 26.

45. Баратов, Ш. Р. (2023). ЎЗБЕКИСТОНДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. Innovative Society: Problems, Analysis and Development Prospects (Spain), 3, 7-14.

46. Баратов, Ш. Р. (2023). ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СЛУЖБА В ОБРАЗОВАНИИ УЗБЕКИСТАНА И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ УЧАЩИХСЯ. ПСИХОЛОГИЯ XXI СТОЛЕТИЯ.

47. Баратов, Ш. Р., & Абдуллаев, Ш. З. (2022). Психологические механизмы формирования карьерной мотивации у подростков. Science and Education, 3(5), 1583-1589.

48. Баратов, Ш. Р., Баротова, Д. Ш., & Исмадова, Д. Т. (2021). ОИЛА ПСИХОЛОГИЯСИ ФАНИДАН МУЛЬТИМЕДИА МАҲСУЛОТИНИНГ ЯРАТИЛИШИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР. Psixologiya, (1), 3-8.

49. Baratov, S. (2020). ИЗ ОПЫТА ВНЕДРЕНИЯ КОНЦЕПЦИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 2(2).

50. Baratov, S. (2020). МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ТАРБИЯЧИЛАРИ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ АМАЛИЙ ЖИҲАТДАН ЎРГАНИЛИШИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 1(1).

51. Баратов, Ш. Р. (2017). НОВЫЕ ЗАДАЧИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ. Психология XXI столетия, 40.

52. БАРАТОВ, Ш. (2016). СОЦИАЛЬНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ. Человеческий фактор: Социальный психолог, (1), 17-23.

53. Баратов, Ш. Р., & Баротова, Д. Ш. (2014). МОДЕЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В УЗБЕКИСТАНЕ. Человеческий фактор: Социальный психолог, (1), 46-51.

54. Баратов, Ш. Р. АКТУАЛЬНЫЕ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 20.

55. Chudakova, V. P., Sharipov, S. S., Chuprov, L. F., & Baratov, S. R. (2019). Psychological support of the educational process: psychological service at school-creation, current state and prospects. Osvita and development of gifted specialties, (2), 39-46.

56. Баротов, Ш. Р. (2015). A role of social intellekt and social competence in professional development of a teacher in the intense training system. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 3(4), 43-48.
57. Баротов, Ш. Р. (2012). Социальный Интеллект: Структура и Функции. *Психология XXI столетия*, 2, 153-158.
58. Баротов, Ш. Р. (2017). Психологическая служба образования: от теории к практике.(Учебно-методическое пособие). Бухара: Дурдона.
59. Собирова, Д. А., & Саидназарова, Г. (2014). Социальный интеллект как инструмент коммуникативного и организационного взаимодействия. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*, (2), 59-65.
60. Сабирова, Д. А. (2016). Олий таълим муассасаларида масофавий таълимни жорий этиштехнологиялари. *Современное образование (Узбекистан)*, (11), 14-20.
61. Sobirova, D. A., Jasmin, M., Philomina, S., & Angelo, V. G. (2020). Studying the social intelligence of health personals as a socio-psychological problem. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 375-379.